

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Левицької Надії Сергіївни на тему: «Особливості економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи

У сучасних умовах соціально-економічних змін в українському суспільстві особливої уваги заслуговує вивчення економічної соціалізації особистості. «Віддзеркалюючи» соціальне середовище економічна соціалізація регулює поведінку людини у багатоманітності її форм: від спрощеного пристосування до радикальної зміни життєдіяльності особистості та соціальної групи. Щонайперше це стосується соціальних працівників, які взаємодіють із населенням різного соціально-економічного статусу, неоднакових соціальних стандартів і норм поведінки. Професійну реалізацію майбутніх фахівців соціальної сфери неможливо розглядати поза соціально-економічним середовищем. Це зумовило актуальність дослідження рецензованої роботи. До цього слід додати важливий аспект. По суті, соціалізація презентує процес формування особистості, вона не лише не завершується, але й не буває повною. Образно кажучи, вона належить до перманентних процесів, які не мають визначеного кінця, хоча і переслідують певну мету.

Економічна соціалізація це одвічна тема для дослідження, і зміни, що відбуваються у суспільстві неминуче ставлять і будуть ставити нові проблеми. «Несформована» соціалізація перешкоджає самореалізації соціальних працівників, продукує професійних маргіналів, що знижує рівень зрілості спеціалістів соціальної сфери.

Розкриваючи основний зміст дисертації, авторка по розділах логічно виклала матеріал дослідження у відповідності до поставлених задач.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, вказано його об'єкт, предмет, мету, сформульовано задачі роботи, показано наукову новизну, теоретичне і практичне значення, подано дані стосовно апробації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні дослідження економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери» – розглядаються особливості економічної соціалізації студентської молоді, визначається основний категоріальний апарат дослідження, аналізуються чинники економічної соціалізації особистості в умовах вузівської підготовки. Важливими висновками, які зроблені під час вивчення сучасної наукової літератури з проблеми дослідження є: недостатня прогнозованість процесу економічної соціалізації на індивідуальному рівні; обумовленість особливостей процесу економічної соціалізації особистості об'єктивно існуючою диференціацією соціальних умов життя. Формування економічно свідомої та соціально активної особистості ускладнюється наявністю ряду несприятливих умов та механізмів ведення економічної діяльності, новаціями конкурентної боротьби на ринку. Безсумнівний інтерес представляє матеріал, пов'язаний із визначенням та характеристикою процесів економічної десоціалізації та економічної ресоціалізації особистості.

Досліджуючи особливості економічної соціалізації молоді людини в період її професійної підготовки, дисертантка чітко окреслила коло проблем та завдань, що мають бути вирішені особистістю на окресленому етапі професіогенезу, а саме: повна або часткова економічна незалежність від батьків; формування ощадливої споживчої поведінки; опанування професійними ролями та формування соціально-економічного образу успішного фахівця; формування ціннісних орієнтацій в економічній сфері та вибір допустимих для себе соціально-економічних механізмів досягнення поставлених цілей; зміни в самосвідомості особистості; розширення соціальних зв'язків, що впливатимуть безпосередньо чи опосередковано на економічну активність та поведінку конкретного суб'єкта економічної діяльності.

Заслуговує уваги розроблена дослідницею модель ендопсихологічних та екзопсихологічних чинників економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах вузівської підготовки, яка була емпірично досліджена.

Найбільш вагомим як за обсягом, так і за суттю є другий розділ роботи «Емпіричне дослідження особливостей економічної соціалізації майбутніх

фахівців соціальної сфери» присвячений розкриттю основних етапів дослідження, характеристиці вибірки та обґрунтуванню методичного інструментарію, що використовувався. В дослідженні взяли участь студенти Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій та Навчально-наукового інституту економіки Чернігівського національного технологічного університету (м. Чернігів) за трьома спеціальностями: «Соціальна робота», «Правознавство» та «Фінанси та кредит». Всього в дослідженні взяло участь 325 студентів, з них 247 дівчат та 78 юнаків.

Обрахунок показників, визначення достовірних відмінностей серед груп респондентів, кореляційний аналіз основних змінних дозволив дисертантці кристалізувати змістову наповненість компонентів економічної соціалізації. Вдало використаний у роботі факторний аналіз наблизив до вирішення проблеми конфігурації економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери, а також уможливив окреслити певні тенденційні риси для подальшого розгляду: рівень економічної активності, часові орієнтації готовності до економічних дій, орієнтації на трудову діяльність, ставлення до матеріальних цінностей, уявлення про суб'єктивний економічний статус та економічна самооцінка особистості. Застосування мультипараметричного типологічного рішення для економічної соціалізації дозволило авторці виявити чотири типи економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери: економічно-вмотивований, економічно-регресивний, економічно-мрійливий, споживацько-пасивний.

Індивідуально-психологічні характеристики особистості майбутнього фахівця проаналізовано за рахунок оцінки таких інтерсуб'єктних та інтрасуб'єктних предикторів як: загальна здатність до підприємництва, локус контролю, спрямованість мотивації та рейтинг життєвих цінностей-цілей.

У третьому розділі «Програма соціально-психологічного забезпечення розвитку економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери» здійснено опис та обґрунтування психологічних умов цілеспрямованого впливу на економічну соціалізацію майбутніх фахівців соціальної сфери.

Результати апробації розробленої авторкою програми тренінгу «Формування підприємливості у майбутніх фахівців соціальної сфери»,

запровадження навчального курсу «Соціальне підприємництво» та позааудиторної форми роботи із студентами – дебатний клуб з проблем соціальної роботи за тематичним напрямом «Соціальне підприємництво» не викликають сумніву щодо їх практичної реалізації та ефективності, адже вони отримані під час експерименту, який виконано в умовах декількох етапів науково-пошукової діяльності.

Аналіз тексту дисертаційної роботи дозволяє виділити такі найбільш суттєві наукові результати: вперше визначено та проаналізовано зміст, структуру та особливості економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери; розроблено теоретичну модель чинників економічної соціалізації; доведено, що економічна соціалізація майбутніх фахівців соціальної сфери є складовою їх професійного становлення; виділено типи економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери залежно від конфігурації та змістовного наповнення її структурних компонентів; виявлено динаміку показників економічної соціалізованості особистості в процесі навчання у вищому навчальному закладі; розроблено програму соціально-психологічного забезпечення економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери.

При підготовці дисертації використана сучасна наукова література вітчизняних і зарубіжних авторів. Апробація результатів роботи проведена на достатньому рівні – міжнародних, всеукраїнських наукових та науково-практичних зібраннях. За темою дисертації опубліковано 12 наукових праць, з них 6 статей у фахових виданнях, 1 в стаття в науковометричному виданні, що внесено до бази РІНЦ, 5 тез виступів та доповідей на конференціях та семінарах.

Послідовність, логічність та глибина викладання матеріалу дисертації свідчать про достатні, глибокі знання автора в галузі соціальної психології та відповідне володіння науковим аналізом. Ілюстрований матеріал достатньою мірою висвітлює дані та взаємозв'язок досліджуваних показників.

Автореферат в повній мірі відповідає тексту дисертації, а головні положення та наукові обґрунтування приведені дослівно.

Даючи в цілому позитивну оцінку дисертаційному дослідженню

Н.С.Левицької вважаю за потрібне висловити деякі зауваження і побажання:

1. Дисертантка настоює на оригінальності розробленої моделі економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери, проте компоненти, що входять до її складу є достатньо тривіальними (когнітивний, афективний та конативний компоненти). Разом з тим, розглянуті вони із залученням новітніх тенденцій у вивченні проблем економічної психології та у співвідношенні із елементами професійної компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери.

2. Вибірка досліджуваних за кількістю є достатньою, проте певною мірою вона є локальною, через те, що обмежена одним вищим навчальним закладом.

3. Назви параграфів другого розділу віддзеркалюють обмеженість наукового тезаурусу дисертантки.

4. Побудова авторкою теоретичної моделі економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери супроводжувалась повторами (зміст параграфів 1.1, 1.2, 1.3), які є невиправданими.

5. В дисертаційній роботі розглядаються наукові дефініції (наприклад, «Я-концепція», «компетентність», «професійна ідентичність», «самооцінка», які мають опосередковане відношення до предмету дослідження і їх детальний розгляд є надлишковим.

6. Висновки до другого розділу (с.156-163) є занадто деталізованими і за рахунок роз'яснень отриманих результатів можуть претендувати на окремий параграф.

7. Третій розділ присвячено серйозній проблемі - розробці програми соціально-психологічного забезпечення розвитку економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери, втім у висновках констатовано лише факт розробки курсу та форм позааудиторної роботи студенти без належної наукової деталізації та узагальнення.

Зазначені недоліки не знижують загальної високої оцінки дисертації. В цілому робота представляє закінчене самостійне дослідження в якій вирішені поставлені задачі дослідження.

Отже, дисертаційна робота Н.С.Левицької відповідає паспорту спеціальності 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи.

Тема дисертації є актуальною і перспективною в плані продовження наукових досліджень. За характером фактичного матеріалу, ступенем його якісного та кількісного аналізу, рівнем новизни, теоретичної та практичної значущості, обґрунтованості висновків, дисертаційна робота Левицької Надії Сергіївни на тему: «Особливості економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери» відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а її авторка Левицька Надія Сергіївна заслуговує присвоєння їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05. – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор
Національний технічний університет
України «КПІ»,
кафедра психології і педагогіки,
професор

Г.В.ЛОЖКІН

Підпис Ложкіна Георгія Володимировича
«Завіряю» вчений секретар НТУУ «КПІ»

А.А.Мельниченко